

Буряченко Олексій Валентинович

Безпекові виклики геополітики XXI століття: вектори та пріоритети політики безпеки

УДК 327

DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-3.24>

Буряченко Олексій Валентинович
кандидат політичних наук, доцент,
професор кафедри міжнародних
відносин та стратегічних студій
Національного авіаційного університету
пр-т Любомира Гузара, 1, Київ, Україна
ORCID: 0000-0001-5308-2570

У статті безпекові виклики постають як ключова тема для сучасних міжнародних дискусій, як актуальні чинники впливу на систему глобальної стабільності та політичного стратегування. XXI століття впевнено визначає поява нових загроз, які охоплюють не лише традиційні аспекти безпеки, але й ядерну кризу, міжнародний тероризм, гібридні атаки тощо. Держави та міжнародні організації стикаються з необхідністю адаптуватися до зміненого геополітичного ландшафту та нових акторів на міжнародній арені. Глобалізаційні процеси спричиняють посилення регіональних конфліктів та вимагають комплексного підходу до їх врегулювання, який обов'язково включає не лише військові засоби, а й політичні та економічні стратегії. Динаміка геополітики XXI століття відзначається різким збільшенням напруженості між великими державами, що призводить до створення нових конфліктів та загроз для світової стабільності. Трансформація глобального порядку спричиняє зміни у міжнародній системі, де ключову роль відіграє Рада Безпеки ООН, хоча її неспроможність досягти консенсусу іноді змушує до пошуку альтернативних форм співпраці та взаємодії. Реакція міжнародного співтовариства на російсько-українську війну стала показовим прикладом взаємодії держав за межами звичайних стратегій та стандартних політичних блоків. Європейський Союз та НАТО активно втрутилися в конфлікт, приймаючи санкції та посилення військової присутності в регіоні. У той же час, реакції інших країн, таких як Китай, Індія та країни Північної Африки, показують різноманітність геополітичних інтересів і підходів до міжнародних криз. Міжнародна система, заснована після Другої світової війни, переживає злам через спад дипломатії та зростання поляризації політичної культури. Особливої уваги заслуговує проблема ядерної безпеки, яка залишається однією з найбільших загроз світовому порядку. Попри досягнення у роззброєнні та міжнародному контролі, ядерна зброя залишається ключовим елементом стратегічної стабільності, але також породжує нові виклики для світу. Виклики, пов'язані зі зберіганням, модернізацією та можливим поширенням ядерної технології, створюють потенційні ризики для міжнародної безпеки.

Ключові слова: безпекові виклики, геополітична ситуація, міжнародна безпека, ядерне озброєння, міжнародна політика.

Вступ. На сучасну соціально-політичну стабільність і міжнародну політику впливають передусім фактори безпеки, при цьому її сутність осмислюють у різних аспектах, підтримують інституційно та світоглядно, а втім щоразу нові виклики зобов'язують переглядати існуючі підходи. Сучасність також сповнена низкою нових викликів і загроз, що мають стосунок не лише до звичних сфер безпеки, а й до нових аспектів суспільно-політичного і навіть повсякденного життя людей і регіонів. Держави та потужні міжнародні організації вимушені оперативніше й ефективніше адаптуватися до змін у геополітичному розподілі сил, до появи нових гравців міжнародної політики та до зростаючих асиметрій загроз. Це комплексна та актуальна проблематика передусім змушує переглядати усталені стратегії та підходи, вектори та пріоритети у забезпеченні безпеки.

На фоні посилення інтенсивності глобалізаційних процесів у нових масштабах зростає загроза гібридних та традиційних збройних протистоянь, міжнародного тероризму, все складнішими стають регіональні конфлікти, ще багатомірнішими мають бути і підходи до їх владнання – за участі не лише військових, а й політичних, просвітницьких, економічних та інших ресурсів. При цьому

постійною частиною безпекових стратегій є екологічні виклики, зміни клімату, продовольча безпека та багато інших проблем, які потребують інтегрованих та міждисциплінарних рішень.

Мета та завдання дослідження – окреслити сучасні безпекові виклики та їх вплив на міжнародну стабільність, зосереджуючись на гостро акцентованих в наш час загрозах, таких як ядерна небезпека, регіональні конфлікти, гібридні атаки, поширення зброї та ін. Завдання дослідження відтак вбачаються в необхідності осмислити зміст сучасних безпекових викликів, зокрема в контексті вторгнення Росії в Україну, що призвело до значних змін у міжнародному порядку, а також сформулювати практичні рекомендації стосовно векторів і пріоритетів безпекової політики у відповідь, зокрема розглянути необхідність адаптації міжнародних інституцій, таких як ООН, до нових геополітичних реалій, потребу реформ глобальної безпекової системи та зміцнення міжнародної співпраці.

Методи дослідження. В процесі написання статті увагу насамперед сконцентровано на загальнофілософському та політологічному осмисленні проблематики, дотриманні принципів об'єктивності, науковості, плюралізму, історизму, системності. Вивчення міжнародної полі-

тики передусім передбачає роботу з документами міжнародних організацій, заявами світових лідерів, з деклараціями ситуативних домовленостей та сталих союзів тощо. Водночас аналіз наукової літератури та досліджень незалежних аналітичних центрів поглиблює розуміння актуальних викликів, пріоритетів і можливих векторів подальшого розвитку безпекової політики. Елементи контент-аналізу та політичної компаративістики дозволили порівняти чинні й потенційні стратегії різних країн та організацій у відповідних питаннях.

Виклад основного матеріалу. Геополітична ситуація стала набагато складнішою у XXI столітті, що обумовлено великою кількістю саме нових безпекових викликів. Одним із основних чинників цього багатьма вченими вважається трансформація глобального порядку, що спричиняє ріст напруженості між впливовими державами, тобто перехід до багатополярності у світі підсилив суперництво за домінування на геополітичній арені між великими країнами, що створило ґрунт для нових конфліктів і загроз стабільності світу [8]. Отже, передусім окреслимо зміст сучасних безпекових викликів.

Російське вторгнення в Україну – це переломний момент для міжнародної безпеки, що змінив підхід багатьох країн та великих альянсів, на зразок НАТО, до стратегії захисту і стабільності. Цей безпековий виклик, поза сумнівом, визначив і інші можливі загрози міжнародній безпеці, а також спричинив глобальні зміни у багатьох сферах, вимагаючи від міжнародної спільноти нових форм співпраці, переосмислених векторів взаємодії, а також готовності до адаптації у постійно змінюваному світі. Зміни за таких умов вносяться навіть на рівні першочергових пріоритетів держав і союзів, тож потребують ґрунтовної наукової підтримки.

Війна відкрила дискусії щодо майбутнього міжнародного порядку, при чому самі ці суперечки можна осмислювати як виклик системі безпеки, адже вони одночасно знаменують оновлення глобального світу, але також можуть спричинити значні втрати. Аналітики стверджують, що лише в перші місяці повномасштабної війни більшість публічних «голоси» сходилися на думці, що йдеться про протистояння варварства і нігілізму проти демократії та порядку. Надалі ж відсутність предметного консенсусу в цьому питанні свідчить про необхідність переосмислення і адаптації міжнародних інституцій до нових реалій світової політики, які мають враховувати такі безпекові виклики: 1) багато країн, що розвиваються, розуміють конфлікт як продовження давньої геополітичної ворожнечі, а не як зміну міжнародного порядку на світовій арені; 2) інтернаціональний уклад, заснований на правилах, все ще можливий, проте потребує більшої репрезентації та глобальнішого підходу; 3) незважаючи на прихильність західних країн до ліберальних цінностей,

існує розбіжність у визначенні майбутнього такого міжнародного порядку; 4) перегляд універсалістської моделі, запропонованої ще за часів холодної війни; 5) зростаючий вплив інших глобальних акторів, таких як Китай, який демонструє альтернативний підхід до світового лідерства і міжнародного порядку [11]. Бачимо комплексний підхід авторів до розуміння безпекових викликів, з позицій інституційних змін, водночас поширені також і більш конкретизовані візії проблеми.

Зокрема, осмислюючи XXI століття як період нових, більш складних викликів міжнародній безпеці, що мають значний вплив на стабільність та світовий порядок, найбільш виразною серед всіх загроз часто називають загрозу ядерної зброї, що знову загострилася на фоні зростаючої напруженості між державами чи регіонами. Особливої актуальності проблемі ядерної небезпеки додає контекст геополітичних змін, що характеризується конкуренцією між великими державами, паралельною появою нових ядерних учасників (як Північна Корея), а також загостренням ситуації у нестабільних регіонах, де є ризик поширення нелегальних ядерних технологій. РФ висловила відкриті ядерні погрози під час вторгнення на територію України, підірвавши усталений ядерний порядок та спричинивши виникнення серйозного ризику подальшої ескалації конфлікту. З'явилися сумніви щодо надійності Договору про нерозповсюдження ядерної зброї та табу на її використання. Кризу також поглиблює відсутність співпраці між державами, що володіють ядерною зброєю, збільшуючи загрози розповсюдження зброї та гонки озброєнь. У даних Мюнхенського звіту з безпеки досліджується актуальна проблема ймовірності використання ядерної зброї в Європі, що стало можливим відповідно до аналізу ситуації в Україні після повномасштабного вторгнення Росії. Дослідження показало, що з початком військових дій РФ випустила численні, дещо завищені ядерні погрози – ця дія порушила усталений міжнародний ядерний порядок; навіть ймовірність реального застосування ядерної зброї залишається низькою, проте сама можливість створює серйозний виклик для глобальної безпеки [3].

Вторгнення загострило також енергетичну кризу в Європі, змусивши до пошуку альтернативних джерел постачання енергоносіїв, адже відмова від російського газу й нафти стала основним елементом нової стратегії енергетичної безпеки. Такі зміни як безпекові виклики також дуже показові, на думку вчених, адже одночасно розгортають декілька взаємосуперечливих процесів: спонукають до перегляду економічних зв'язків з Росією; стимулюють розвивати відновлювану енергетику; змінюють баланс сил і викликають побоювання щодо нових зон нестабільності, наприклад в Азії та Близькому Сході, де можливе загострення територіальних

суперечок і впливу на це великих держав; активізують співпрацю в рамках НАТО з партнерами по всьому світу, співробітництво з такими країнами як Японія, Австралія та Південна Корея [7]. Загалом помітно, що чим більш конкретизованіше сформульоване питання безпекового виклику, тим предметніше можливо сформулювати практичні рекомендації стосовно *векторів і пріоритетів безпекової політики* у відповідь.

Водночас комплексні наукові підходи до проблематики дозволяють осмислити виклику загальній структурі проблем, наприклад, через призму інституційного розвитку. Заснована на принципах ООН міжнародна система переживає безпрецедентні виклики, до яких у найбільш узагальненому розумінні вчені відносять: розколи та кризи глобалізаційних процесів; якісний занепад дипломатії; посилення поляризованої політичної культури на міжнародному рівні; санкційну політику не як альтернатива війни, а як повноцінну її частину; низьку спроможність Ради Безпеки ООН та багатьох інших міжнародних організацій досягти консенсусу в питаннях оперативного реагування на війну; створення альтернативних блоків і союзів державами, які не в змозі реалізувати свої інтереси у традиційних міжнародних безпекових інституціях [8]. Такий перелік вочевидь не є вичерпним, а втім усі названі виклики потребують вчасного й ефективного реагування, тобто конкретних векторів і пріоритетів безпекової політики, про що мова піде далі.

Російсько-українська війна дала світу важливі уроки, вона серйозно вплинула на пріоритети безпекової політики: 1) показала значення міжнародної солідарності та єдності західних країн у підтримці України; 2) актуалізувала необхідність модернізації та зміцнення національної безпеки, її готовності до нових загроз, вагомість розвитку технологій і їхнього впливу на сучасні військові конфлікти; 3) акцентувала потребу вдосконалення роботи міжнародних організацій, щоб ефективно реагувати на кризи; 4) висунула на передній план важливість взаємної економічної та військової підтримки, незалежності енергетики та розширення міжнародних оборонних можливостей; 5) зобов'язала переосмислити глобальні безпекові стратегії у світлі нових геополітичних реалій, коли існуючі системи безпеки повинні бути змінені, швидко та ефективно реагувати на виклики [10].

Передусім увагу привертає вектор реформи ООН, необхідність якого є очевидною, хоча навіть такого рівня рішення недостатньо для розв'язання назрілої кризи. Важливо у цьому ключі не тільки формування нової міжнародної системи, як розробка нової моделі міжнародної політики, що базувалася б на лідерстві національних держав і підтримці з боку політичних організацій та громадських рухів.

Як показує історія, великі війни часто є показником того, що одна міжнародна система буде руйнуватись та утвориться нова. Сучасна ситуація визначає те, що ми стоїмо на порозі змін у світовому порядку, проте невідомість щодо майбутньої системи зробила цей перехід особливо непевним. Задля адаптації системи до теперішніх реалій існує необхідність переглянути можливість зміни складу Ради Безпеки та зв'язків між Генеральною Асамблеєю та Радою Безпеки. Важливо відмітити, що основні принципи і норми, на яких ґрунтується система, все ще залишаються єдиним життєздатним фундаментом для побудови майбутньої міжнародної структури. І хоч система, заснована після 1945 року, переживає кризу, це ще не пророкує її розпаду. Переважно нові міжнародні системи утворюються після великих конфліктів, коли нові ідеї та підходи приходять на зміну старим. Теперішня міжнародна політика все ще продовжує функціонувати на основі ідей та установ, які виникли після масштабних воєн ХХ століття. Дослідники переконують, що, попри виклики сьогодення, у глобальній політиці все ще підтримується просування розвитку багатополарності, норми і принципи ООН продовжують мати велике значення, а бачення мирного порядку залишається ваговою частиною міжнародних відносин [8], тобто є чинним пріоритетом безпекової політики.

Глобальна безпека та її пріоритети залежить також від військових союзів. У наукових джерелах НАТО часто розглядається як суб'єкт, що спромігся на найбільш адекватну відповідь у заданій системі зростаючих загроз. Повномасштабне вторгнення Росії в Україну значно порушило європейську безпекову ситуацію та поглибило економічні кризи у світі, війна актуалізувала глобальну небезпеку ядерного конфлікту, стала причиною численних гуманітарних катастроф та суттєво вплинула на світовий енергетичний ринок. Втім далеко не всі міжнародні суб'єкти проявили інституційну спроможність системно реагувати на ці виклики, напрацьовувати дієві вектори протидії. Реакція на загрозу НАТО, на думку дослідників (зокрема й тих, що вивчають альянс зсередини), була достатньо швидкою, консолідованою та ефективною: посилення власної військової присутності на східному напрямку; узгодження між союзниками нової стратегічної концепції, що передбачає розширення сил стримування та захисту; переоблаштування на оновлених принципах стійкості та безпеки; модернізація сил оборони; посилення кібербезпеки; підтримка партнерів, включно з Україною; акцентування на боротьбу з гібридними загрозами та дезінформацією [7].

Для Європейського Союзу вторгнення Росії в Україну створило цілий комплекс загроз, а очікувані заходи у відповідь, вектори безпекової політики ЄС мали би бути такими ж комплексними,

багатоскладовими, адже від них залежить і глобальна безпека. До 24 лютого 2022 року Європейський Союз часто критикували за пасивність у використанні своїх можливостей у політичному просторі, проте війна в Україні значно змінила його підходи та дії, спонукала до переосмислення своїх геополітичних стратегій та мобілізації інструментів для впливу. ЄС у цій війні займає досить вагомую роль, безпекові виклики та наслідки війни достатньо відчутні у європейських країнах, відтак європейськими пріоритетами протидії російській агресії найперше аналітиками називаються: санкційна політика проти Росії, що зокрема передбачає значні обмеження енергетичного сектору; відмова від європейських інвестицій у російську економіку, в т.ч. енергетику; інструмент заборони імпорту російської нафти та газу як знак готовності платити високу ціну за свої політичні прорахунки; посилення координації зусиль в сфері оборони на рівні ЄС; забезпечення розвитку оборонного потенціалу Європи; підвищення енергетичної незалежності ЄС; напрацювання конкретних механізмів ефектної реакції на геополітичні виклики; переосмислення геоекономічних та геополітичних стратегій, тобто готовність до довготривалого конфлікту на світовій арені [6]. Підкреслимо, що в умовах війни пріоритетні напрямки важливо постійно переглядати, узгоджувати свої політичні рішення з раніше заданими орієнтирами, модернізувати підходи за умов безпекової необхідності.

У багатополлярному світі досить висока конкуренція за економічні потужності, загострюється питання узгодження пріоритетів у системі економічних та безпекових викликів, наприклад, як Європа може залишатись незалежним гравцем у таких обставинах. У цьому зв'язку політичні експерти та політичні еліти часто вдаються до історичних аналогій, намагаються посилити безпекові позиції зверненням до вже усталених наративів і традицій укладу міжнародного порядку. Зокрема до такого вектору риторики вдається О. Шольц, коли стверджує, що Німеччина та Європа загалом можуть сприяти збереженню міжнародного порядку, не піддаючись тезам про світ, який знову розділиться на конкуруючі блоки; німецька історія зобов'язує її боротися проти фашизму, авторитаризму та імперіалізму, її досвід ідеологічного і політичного розколу країни, дає їй краще розуміння ризиків, які принесе нова холодна війна; з падінням залізної завіси прийшли тридцять років миру і процвітання, що вивели з бідності понад мільярд людей, а об'єднання Німеччини у 1990 році стало символом нової надії для Європи; колишні члени Варшавського договору стали союзниками НАТО і членами ЄС, а цілісна і вільна Європа вже не виглядала лише мрією; тому перед обличчям нових глобальних викликів потрібно переосмис-

лити сталі пріоритети і шукати нові підходи для забезпечення безпеки в сучасності [9].

Загалом політичні позиції країн щодо ситуації в Україні значно варіюються через їхні геополітичні, економічні та безпекові інтереси. Голосуючи за резолюцію, яка засуджує вторгнення Росії в Україну, Генеральна Асамблея ООН із великою перевагою підтримала Україну. Це голосування в експертному середовищі оцінюється однозначним успіхом для України, проте політики розглядали таке рішення з точки зору власних національних інтересів, а між державами-членами ООН існували розбіжності щодо того, як реагувати на війну [12]. Тобто навіть консолідовані рішення в рамках міжнародних організацій і союзів все ж повертають розуміння безпекової політики до рівня окремих держав.

Реакції країн на російсько-українську війну визначаються не лише міжнародними нормами, а й національними та дипломатичними інтересами. У аналітичних джерелах вектори безпекової політики за країнами описують часто в однаковій послідовності: 1) Китай утримувався від голосування за резолюцію, намагаючись стримати розвиток стосунків із Заходом і підтримуючи свої відносини з Росією; 2) Індія пішла схожим до Китаю шляхом, зберігаючи стратегічне партнерство з РФ, уникаючи протистояння з НАТО; 3) США та ЄС висловлюють активну підтримку України, накладають санкції на Росію, засуджують агресію; одночасно з цим, ті європейські країни, які мають сильні економічні зв'язки з РФ, можуть бути менш активними у своїх висновках і пріоритетах; 4) Туреччина, як сусідня країна, має значний інтерес у стабільності в регіоні Чорного моря, вона підтримує територіальну цілісність України, проте і відносини з Росією в економічних аспектах; 5) активна підтримка та прихильність до України виражається країнами Північної Європи, які гостро засуджують дії РФ; 6) країни Близького Сходу та Південної Азії мають менш активну позицію щодо цього питання через власні проблеми у внутрішній та зовнішній політиці; 7) серед африканських держав немає єдності, вони часто утримуються від однозначних висловлювань чи позицій, зосереджуючись на власних соціальних економічних та політичних викликах [12]. Загалом не складно помітити навіть на прикладі цього аналітичного огляду з березня 2022 року, наскільки динамічною є глобальна безпекова карта в умовах війни, як оперативно вона вносить корективи, створює і руйнує ситуативні союзи, змінює пріоритети.

Розглядаючи сучасні демократії, важливо також розрізняти позиції урядів і їх громадян, тобто вивчати не лише офіційні заяви, але й настрої людей у питаннях безпеки, глобальної політики, стабільності тощо. За результатами дослідження мюнхенського індексу безпеки в Україні, можна

скласти думку про те, що українці готові до майбутніх випробувань, які можуть постати перед ними, натомість громадяни країн великої сімки таких результатів показати не можуть. Загалом життя у стані війни суттєво вирізняє настрої громадян України з-поміж інших країн, вибудовує виразні і чіткі пріоритети, про що неодноразово писали дослідники: лише 6% громадян України почувалися непередготовленими до проблем з енергопостачанням та дефіцитом ресурсів; у випадку використання тактичної ядерної зброї проти міста чи на полі бою більшість українців відмовляться від капітуляції; загалом припинення війни для них прийнятне тільки за умови повного виведення військ ворога з українських територій, включно з Кримом; громадяни України висловлюють серйозні обурення щодо передчасних мирних переговорів; більшість українців вважають, що вони потребують гарантій безпеки від Заходу і постійних поставок зброї, а трансатлантичні партнери також мають почати планувати заходи для забезпечення довгострокової безпеки України від російських нападів; прозахідна орієнтація України однозначна, переважаюча більшість українців прагне устрою за європейськими, в меншій мірі за американськими правилами [2]. Такий набір безпекових пріоритетів виразно протиставляється поширеним побоюванням стосовно подальшої ескалації, стримуванням для рішучої підтримки України, які мають місце і серед окремих урядів, і серед окремих громадян країн Заходу.

Чимало сучасних дослідників втім наголошують не на комплексному підході до безпекової тематики, не на її людському чи організаційному вимірах, а предметному, зокрема дуже виразно звучать вимоги про протидію ядерним загрозам і відповідний перегляд пріоритетів безпекової політики. Відмічають, що російське вторгнення та загрози застосування ядерної зброї проти України підірвали одразу дві основи міжнародного ядерного порядку, це Договір про нерозповсюдження ядерної зброї і концепцію ядерного табу. Ймовірні наслідки безкарного застосування ядерної зброї охоплюють і можливу гонку озброєнь у глобальному вимірі, і подальшу ескалацію конфлікту в разі відсутності адекватної реакції міжнародного товариства, і вихід держав із міжнародних договорів про контроль над озброєннями, і загрози з боку інших ревізіоністських акторів, що також можуть підірвати стабільність і безпеку. Таке ускладнення світового ландшафту небезпеки дослідники не рекомендують недооцінювати, адже це лише посилює ризик масштабного конфлікту, ускладнює інші критичні проблеми, відповідно безпекові стратегії та пріоритети держав повинні включати посилення міжнародного контролю за ядерним озброєнням, розробку ефективних механізмів запобігання її розповсюдженню та використанню [3].

Погрози Путіна використати ядерну зброю, щоб змусити Україну до капітуляції та утримати НАТО від втручання, дослідники називаю досі найбільшою спробою ядерного шантажу організації за майже сорок років. Ядерна риторика Росії показує дві основні ролі ядерної зброї – стримування (запобігання агресії шляхом загрози контратаки у відповідь на атаку) та примус (здобуття політичних цілей через силу). Водночас підкреслюється, що погрози зі сторони Росії, направлені на припинення оборонних дій, виявились неефективними, Захід продовжує надавати підтримку Україні, а відповідна ситуація підкреслює ефективність ядерної зброї як засобу стримування, але показує її слабкість в ролі інструменту примусу. Україна не зупинила свої дії, а міжнародна спільнота продовжує підтримувати її суверенітет і незалежність. У системі векторів подальшого розвитку безпекової політики це означає необхідність зафіксувати декілька положень: 1) НАТО варто надалі посилювати стримування і оборону, готовність до протистояння російським ядерним загрозам; 2) світова громадськість мусить переглянути базові політико-правові інструменти тиску на агресора, адже РФ все ще впливає на міжнародні переговори щодо контролю над озброєннями та нерозповсюдженням ядерної зброї, ставлячи під сумнів можливість нових домовленостей; 3) важливо продовжувати відбудову міжнародної системи взаємної довіри, адже російський прецедент також може спричинити міркування в інших країнах про важливість володіння ядерною зброєю як засобу примусу [4]. У цьому зв'язку вчені також рекомендують необхідність збереження багатопланових векторів підтримки України, посилення контролю над ядерними арсеналами, істотні зусилля, щоб запобігти розвитку ядерної зброї Іраном та зменшити загрозу з боку Північної Кореї [5].

29 серпня відзначається міжнародний день дій проти ядерних випробувань, він є нагадуванням про жертви ядерних перегонів та про негативний вплив ядерних випробувань на довкілля та людей. Цього дня, як слушно помічають аналітики Генеральний секретар ООН традиційно закликає забезпечити швидке набуття чинності Договору про всеосяжну заборону ядерних випробувань (підписаний ще у 1996 році, проте не набув сили через відсутність ратифікації деякими країнами) та відсилає до історичних контекстів (перше ядерне випробування проведене у 1945 році стало початком до наступних випробувань, яких було понад дві тисячі, і які завдали непоправної шкоди здоров'ю людей і навколишньому середовищу в різних куточках світу) [1]. Загалом не складно помітити, що у чинній системі міжнародної безпеки подібні заклики лише вчергове підкреслюють надмірну декларативність та все ще низьку ефективність і оперативність векторів протидії безпековим викликам сучасності.

Висновки. У XXI столітті безпекові виклики значно ускладнили геополітичну ситуацію, впливаючи на стабільність та міжнародний порядок. Нові загрози виходять за межі традиційних сфер безпеки. Зростання ядерних спекуляцій, міжнародного тероризму, гібридних атак, регіональних конфліктів вимагає комплексного підходу до вирішення таких проблем, які охоплюють як військові, так і політичні та економічні засоби.

Розвиток багатополярного світу підвищує конкуренцію за геополітичне домінування, створюючи нові конфлікти між великими державами, активізуючи сектор міжнародних організацій. Це призводить до змін у міжнародній системі, заснованій на принципах ООН, яка сьогодні переживає серйозні проблеми, але намагається зберегти свою значущість для глобальної стабільності.

Російська агресія проти України стала катализатором для змін у геополітичних стратегіях Європейського Союзу, акцентуючи на необхідності посилення енергетичної незалежності та військової співпраці. Відповідь НАТО на російську загрозу сформувала першочергові пріоритети безпекової політики у напрямку модернізації сектору оборони, ВПК та зміцнення кібербезпеки.

Реакції на російсько-українську війну відрізняються у різних суспільствах та урядах, і відмінності часто пов'язані з різним доступом до формування громадської думки, відмінностями національних інтересів та геополітичних позицій на світовій мапі. У пошуках та розробках нових моделей міжнародної політики, орієнтованих на пристосування до сучасних викликів безпеки, важливо враховувати набутий досвід. Наприклад, тривале ігнорування загроз в Європі вплинуло на енергетичну кризу, коли лише вторгнення Росії в Україну змусило кардинально переосмислити економічні та енергетичні відносини з країною-агресором.

Ядерна загроза у світогляді представників численних західних політичних еліт і громадськості залишається серед ключових безпекових викликів, потребує посиленого міжнародного контролю та запобігання її розповсюдженню. Такі загрози з боку Росії та інших держав підривають міжнародний систему безпеки загалом. Водночас пріоритети безпекової політики багатьох урядів у відповідь на ці виклики не завжди відкрито декларують необхідність денуклеаризації РФ, але поширюють стійкі суспільні фобії про серйозні ризики для глобальної безпеки, часто уникаючи необхідності адаптації міжнародних інституцій до нових реалій сучасності.

Російсько-українська війна сформувала перед світовою спільнотою важливі запити, а також вектори розвитку актуальної безпекової політики: необхідність зміцнення міжнародної безпеки, підтримки економічної та військової незалежності,

розвитку нових форм співпраці між країнами для ефективною відповіді на сучасні виклики. Кожен із цих векторів потребує подальших глибоких наукових досліджень.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Only way to end nuclear risk 'is to eliminate nuclear weapons': Guterres. *UN News. Global perspective Human stories*. 23.09.2023. URL: <https://news.un.org/en/story/2023/09/1141432>.
2. Калініченко О. Світ стає небезпечнішим – звіт Мюнхенської конференції 2023. *LB.ua*. 17.02.2023. URL: https://lb.ua/world/2023/02/17/546204_svit_stai_nebezpechnishim-zvit.html.
3. Chapter 6 – Nuclear Order: Atomized. Re:vision. *Munich Security Report 2023* / T. Bunde, S. Eisentraut, N. Knapp, L. Schütte, J. Hammelehle, I. Kump, A. Mudie-Mantz, J. Pauly. February 2023. URL: <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2023/nuclear-order/>.
4. Dreuzy P., Gilli A. Ядерний шантаж Росії в Україні. *Nato review*. 29.11.2022. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/11/29/yadernij-shantayo-ros-v-ukran/index.html>.
5. Haass R. The new nuclear era. *Council on Foreign Relations*. 19.10.2022. URL: <https://www.cfr.org/article/new-nuclear-era>.
6. Hoop Scheffer A., Weber G. Russia's War On Ukraine: The Eu's Geopolitical Awakening. *GMFUS*. 08.03.2022. URL: <https://www.gmfus.org/news/russias-war-ukraine-eus-geopolitical-awakening>.
7. Pszczel R. Наслідки російського вторгнення в Україну для міжнародної безпеки – НАТО і не тільки. *Nato review*. 07.07.2022. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/07/07/nasldki-rosjskogo-vtorgnennya-v-ukranu-dlya-myonarodno-bezpeki-nato-ne-tl-ki/index.html>.
8. Sakwa R. The international system and the clash of world orders. *China international strategy review*. Volume 6. 2024. Pp. 39–57 URL: <https://doi.org/10.1007/s42533-024-00163-8>.
9. Scholz O. The global zeitenwende. *Foreign Affairs*. URL: 05.12.2022. https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=article_link&utm_term=article_email&utm_content=20240624.
10. Six months, twenty-three lessons: What the world has learned from Russia's war in Ukraine. *Atlantic Council*. 2022. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/six-months-twenty-three-lessons-what-the-world-has-learned-from-russias-war-in-ukraine/>.
11. The Ukraine Effect: Demise Or Rebirth Of The Global Order? Bobo Lo. *Lowy Institute*. 11.05.2023. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/ukraine-effect-demise-or-rebirth-global-order>.
12. The Ukraine War: A Global Crisis? *International Crisis Group*. 04.03.2022. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/ukraine-war-global-crisis>.

REFERENCES:

1. Only way to end nuclear risk 'is to eliminate nuclear weapons': Guterres. (2023). UN News. Global perspective Human stories. 23.09.2023. URL: <https://news.un.org/en/story/2023/09/1141432>.
2. Kalinichenko, O. (2023). Svit staie nebezpechnishym – zvit Miunkhenskoj konferentsii 2023. LB.ua. URL: https://lb.ua/world/2023/02/17/546204_svit_staie_nebezpechnishim-zvit.html. [in Ukrainian].
3. Chapter 6 – Nuclear Order: Atomized. (2023). Re:vision. Munich Security Report 2023. T. Bunde, S. Eisentraut, N. Knapp, L. Schütte, J. Hammelehle, I. Kump, A. Mudie-Mantz, J. Pauly. URL: <https://securityconference.org/en/publications/munich-security-report-2023/nuclear-order/>.
4. Dreuzy, P., Gilli, A. (2022). Yadernyi shantazh Rosii V Ukraini. Nato review. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/11/29/yadernij-shantayoros-v-ukran/index.html>. [in Ukrainian].
5. Haass, R. (2022). The New Nuclear Era. Council on Foreign Relations. URL: <https://www.cfr.org/article/new-nuclear-era>.
6. Hoop Scheffer, A., Weber, G. (2022). Russia's War On Ukraine: The Eu's Geopolitical Awakening. GMFUS. URL: <https://www.gmfus.org/news/russias-war-ukraine-eu-geopolitical-awakening>.
7. Pszczel, R. (2022). Naslidky rosiiskoho vtorhnennia v Ukrainu dlia mizhnarodnoi bezpeky – NATO i ne tilky. Nato review. URL: <https://www.nato.int/docu/review/uk/articles/2022/07/07/nasldki-rosjs-kogovtorgnennya-v-ukranu-dlya-myonarodno-bezpeki-nato-ne-ti-ki/index.html>. [in Ukrainian].
8. Sakwa, R. (2024). The international system and the clash of world orders. China international strategy review. URL: <https://doi.org/10.1007/s42533-024-00163-8>.
9. Scholz, O. (2022). The global zeitenwende. Foreign Affairs. URL: https://www.foreignaffairs.com/germany/olaf-scholz-global-zeitenwende-how-avoid-new-cold-war?check_logged_in=1&utm_medium=promo_email&utm_source=lo_flows&utm_campaign=article_link&utm_term=article_email&utm_content=20240624.
10. Six months, twenty-three lessons: What the world has learned from Russia's war in Ukraine. (2022). Atlantic Council. URL: <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/new-atlanticist/six-months-twenty-three-lessons-what-the-world-has-learned-from-russias-war-in-ukraine/>.
11. The Ukraine effect: demise or rebirth of the global order? (2023). Lowy Institute. URL: <https://www.lowyinstitute.org/publications/ukraine-effect-demise-or-rebirth-global-order>.
12. The Ukraine War: A Global Crisis? (2022). International Crisis Group. URL: <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/eastern-europe/ukraine/ukraine-war-global-crisis>.

Security challenges in the geopolitics of the 21st century: vectors and priorities of security policy

Buriachenko Oleksii Valentynovych

Ph.D. in Political Science,
Associate Professor,
Professor at the Department
of International Relations and Strategic
Studies
National Aviation University
Liubomyra Huzara Ave., 1, Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-5308-2570

In modern times, security challenges have become a central topic in international discussions, influencing global stability and political strategies. The 21st century has introduced new threats that encompass not only traditional security aspects but also nuclear crises and international terrorism. States and international organizations are faced with the need to adapt to a changed geopolitical landscape and new actors on the international stage. Globalization processes have intensified regional conflicts, demanding a comprehensive approach to their resolution that includes not only military means but also political and economic strategies. The dynamics of the geopolitics of the 21st century is marked by a sharp increase in tension between great powers, which leads to the creation of new conflicts and threats to world stability. The transformation of the global order causes changes in the international system, where the UN Security Council plays a key role, although its inability to achieve consensus sometimes forces the search for alternative forms of cooperation and interaction. The reaction of the international community to the crisis in Ukraine has become an illustrative example of the interaction of states outside the usual strategies and standard political blocs. The European Union and NATO actively intervened in the conflict by imposing sanctions and enhancing military presence in the region. Meanwhile, responses from other countries such as China, India, and North African countries demonstrate the diversity of geopolitical interests and approaches to international crises. The international system, founded after World War II, is undergoing a breakdown due to the decline of diplomacy and the growing polarization of political culture. Special attention deserves the problem of nuclear security, which remains one of the greatest threats to the world order. Despite advances in disarmament and international control, nuclear weapons remain a key element of strategic stability, but also pose new challenges to the world. The problems associated with the storage, modernization and possible proliferation of nuclear technology pose potential risks to international security.
Key words: security challenges, geopolitical situation, international security, nuclear weapons, international politics.